

Posledice, 2018

Jernej Trebežnik

Darko Štante

Film kot socialno delo

Ne zgodi se vsako leto, da bi slovenski film požel toliko pozornosti, kolikor je v zadnjih tednih namenjamo filmu **Posledice** (2018, Darko Štante), čeprav si jo deli še z nekaterimi uspešnimi novimi domačimi naslovi. Največ zanimanja je razumljivo usmerjeno v Darka Štanteta, ki je film režiral in zanj napisal scenarij; ker gre za njegov celovečerni prvenec, pa skozi predstavitev filma širša javnost v veliki meri prvič spoznava tudi njega.

Štante sicer ni povsem novo ime na slovenski filmski sceni, saj je med drugim leta 2007 sodeloval pri srednjemetražnem omnibusu **Tošl**, leta 2008 posnel dokumentarni TV-film **Rugelj**, leta 2010 pa svoj talent resneje nakazal še s kratkim filmom **Intima**, prikazanim tudi v tekmovalnem programu Festivala slovenskega filma. Kljub temu pa je bilo pri *Posledicah* že dolgo jasno, da gre v smislu produkcijske ambicioznosti, brez dvoma pa tudi umetniške vrednosti,

za precej prelomnejše delo, ki bo režiserja približalo širšemu občinstvu. Navsezadnje je film doživel premiero na slovitem Mednarodnem filmskem festivalu v Torontu, prejel pet vesen na Festivalu slovenskega filma, bil uvrščen v programa festivala Britanskega filmskega inštituta in festivala Ameriškega filmskega inštituta, njegova pot po festivalih pa še zdaleč ni zaključena.

Kot glavno odliko *Posledic* velja morda izpostaviti neizumetničen in drzen prikaz privlačne, pri nas redko zares obravnavane tematike totalnih institucij, ob čemer se je režiser uspel izogniti melodramatiziranju ali klišejskemu socialnemu realizmu. Mladostniško prestopništvo je zajeto v svoji kompleksnosti skozi nekatere doslej v slovenski filmografiji spregledane motive, do izraza pa pride tudi režiserjevo poznavanje tematike, saj njegovo »drugo službo« predstavljata delo vzgojitelja v prevzgojnem domu. Tudi na ta način je Štante v slovenski film vnesel nove odtenke družbene kritike, *Posledice* pa se že v tem trenutku zdijo eden tistih filmov, ki bodo dolgo aktualni in s časom le še pridobivali družbeno relevantnost.

Ker ste bili nedavno v Londonu, prej pa tudi že v Torontu, me najprej zanima, kakšni so odzivi na film v tujini in ali ga tam dojemajo na podoben način kot pri nas.

Ne, v tujini film dojemajo precej drugače oziroma ga obravnavajo drugače. Če je pri nas zelo velik poudarek na vzgojnem zavodu in na ozko usmerjeni socialni tematiki,

v tujini bolj preizprašujejo širše dogajanje, med drugim stanje v naši družbi. Seveda govorijo tudi o totalnih ustanovah, ampak je tega manj. Zelo velika razlika je v odnosu do obravnave homoseksualnosti, saj v tujini, razen če gre za specializirane medije, te teme skoraj ne omenjajo. Med festivalsko publiko v tujini ni zaznati nekega nelagodja, ki ga je mogoče začutiti v naših dvoranah. Zdi se mi, da se pri nas ljudje ob filmu znajdejo v krču, prisotna je neka zadrega, medtem ko v tujini homoseksualnost obravnava kot samoumevno in si s tem ne belijo glave. Če že sprašujejo o njej, sprašujejo bolj v smislu, »kako to, da je homoseksualnost pri vas še vedno problem«.

Kakšen odnos pa imajo do »slovenskega filma« – ali *Posledice* uvrščajo v splošen kontekst evropskega ali celo vzhodnoevropskega filma?

Glede tega še nisem dobil nobenega vprašanja, pa tudi nobenega odziva, ki bi nakazoval na umeščanje filma v točno določeno geografsko področje. Mogoče v Ameriki, kjer je bil selektor osredotočen prav na vzhodno Evropo in je bil v tem kontekstu naš film tudi izbran. Morda so film tam zato delno obravnavali kot vzhodnoevropskega, ki se ukvarja s to tematiko. Tudi novinarji so se bolj osredotočali na stanje človekovih pravic, na pravice LGBT skupnosti v vzhodni Evropi, in se posvečali vprašanju, kje smo mi v tem prostoru.

Omenjali ste različno dojemanje upodobitve LGBT motivov. Verjetno v tujini o tem ne govorijo toliko, ker imajo s filmsko obravnavo teh tem že veliko izkušenj, kar za Slovenijo ne drži. Ali ste se pri ustvarjanju zavedali, da na tem področju pravzaprav orjete ledino? Na kateri točki ste idejo o homoseksualnosti sploh vključili v zgodbo?

Ne, v resnici se nisem zavedal. Ta ideja je bila zraven že od prvotne zasnove, v bistvu je bila osnovna premisa zgodbe – da se v totalni instituciji, kakršna je zavod, razkrije, da je neki fant gej – in šlo je za vprašanje, kakšni bodo odzivi na to. Sem pa skušal obravnavati tematiko na način, da iz homoseksualnosti ne bi delal velikega pompa, da je ne bi postavljaj v prvi plan, ker se mi je to zdelo nepotrebno.

Po drugi strani se vsaj delno zdi, da lahko *Posledice* uvrščamo v polje mladinskega filma, kar seveda vpliva na to, koga prikazuje in komu je namenjen. Ste ga delali tudi pod vplivom mladinskih filmov? Ste kaj razmišljali o tem, komu bo film namenjen – glede na to, da je pri prikazovanju nasilja precej ekspliciten?

Seveda sem razmišljal. Z ljudmi sem se veliko pogovarjal o tem, kakšna bo ciljna publika, res pa se osebno s tem nisem preveč obremenjeval, ker se mi je zdelo, da bi se na

Posledice, 2018

ta način omejeval. Meni se to nikoli ni zdel mladinski film. Res pa je, da imam težave z opredeljevanjem mladinskega filma, v Sloveniji morda še bolj kot drugje, saj kaj pa je v Sloveniji mladinski film? Tega praktično ni. Nekateri med mladinske filme uvrščajo tudi tiste, ki so *de facto* otroški. Tako niti nisem imel neke referenčne točke, po kateri bi se zgledoval. Če me je kdo vprašal, komu je film namenjen, sem nekako razmišljal, da je primeren za starost 15+ oziroma od srednje šole dalje.

Ko so vas spraševali po vzorih, ste omenjali tudi Larryja Clarka in njegovo *Mularijo* (Kids, 1995). Ta film sicer prikazuje otroke, ampak ni primeren za otroke, za mladino. Mogoče je tu neka vzporednica.

To pa ja. Ena izmed tujih referenčnih točk našega filma je gotovo *Mularija*.

Iz filma je razvidno, da ste skušali ubrati bolj dokumentarističen pristop. Ali ste razmišljali, da bi se iste teme lotili kar z dokumentarcem? Katere pristope ste ubrali, da ste zgodbo zajeli na realističen način?

Preden sem se povezal s produkcijsko ekipo, sem razmišljal, da bi o prevzgojnem zavodu posnel dokumentarni film. Toda potem sem se srečal z birokratskimi ovirami, pa tudi z lastnimi moralno-etičnimi zadržki. Na neki točki sem zato to idejo opustil. Ker pa sem samo temo vseeno

želel prikazati na realističen način, sem se odločil za kamero iz roke, ki jo ljudje povezujejo z dokumentarnim pristopom, čeprav gre seveda za čisti stilski izraz. Znotraj filma sem se nato bolj formalnih situacij, ki jih junak drugače doživlja z distanco, lotil na statičen način in jih ločil od preostanka filma, ki ga bolj zaznamuje tresoča kamera iz roke.

Lahko pojasnite, kakšno distanco imate v mislih, ko omenjate doživljanje likov?

Ne gre za distanco kot tako, saj se jih dotika praktično vse. Ko pa v ospredje stopi sistem oziroma postanejo ključni neki drugi, zunanji dejavniki, ki protagonistu predstavljajo ovire, sem se večkrat odločil za statično kamero, da bi te momente razmejil od preostalega filma. Nekateri prizori so jasno ločeni, na primer tam, kjer je Andrej na neki način ločen od ostalih. Čeprav so na istem kraju in je čas dogajanja skupen, sem s kamero naredil ločitev, saj med njimi ne pride do stika.

Ker ste tudi socialni delavec, me zanima, kakšno vlogo ima to pri vašem filmskem ustvarjanju. Tu gre sicer zaradi tematike za očitno primer, ampak ali so sledi tega tudi pri stiku z igralci?

Verjetno so. Mislim, da mi to pomaga, ne vem pa, ali je to res ali ne. Mislim, da mi je znanje s področja socialnega dela v pomoč, predvsem pedagoška, psihološka, »socialno-delavska« znanja dela z ljudmi. Zdi se mi, da imam

zaradi tega neke večšine, kako se igralcu približati in iz njega izbežati tisto, kar za lik potrebujem.

Verjetno se vam za vse, kar ste prikazali, zdi, da se lahko v takšnem zavodu pri nas res zgodi?

Da.

So vmes tudi detajli, ki ste jih res doživeli?

So. Mogoče bolj stvari, za katere sem slišal, da so se zgodile. Sem pa vzel tudi kak element, ki sem ga v podobni obliki doživel sam.

Pri likih paznikov in vzgojiteljev je na primer očitna neka nemoč, prisilna pasivnost. Verjetno imate sami tak vtis?

Rad poudarim, da je to moj pogled. Predvsem ko se srečujem s kritikami ljudi s tega področja, iz socialno-pedagoške smeri, ki se seveda s tem nočejo soočiti in ne priznavajo, da so zares takšni, da nimajo avtoritete. Odgovarjam jim, da gre za moja doživljanja, v končni fazi sem s tem opisal tudi sebe in pokazal nase, saj sam nisem nič drugačen. Vzgojitelje doživljam kot nemočne, a ne zato, ker bi bili sami krivi; takšni so, ker jih v to sili sistem in jim onemogoča, da bi bili bolj učinkoviti in močnejši. Nesmiselno pa se je zateči k fizični moči. In ko si kdo predstavlja, kako bi stvari uredil sam – tudi iz občinstva sem že slišal, da »bi bilo treba dati tamalemu dve okrog ušes« –, mislim, da takšno ravnanje ne bi privedlo do rešitve, ampak bi kvečjemu poglobilo razdor med mladostniki in odraslimi.

Posledice, 2018

Na kakšen način ste razvili osrednje like mladostnikov? Ste začeli z likom Andreja ali mogoče z obrisom odnosov med liki? Tudi te ste najbrž izpeljali iz osebnih izkušenj? Najprej sem imel glavni lik Andreja; načeloma sem kar dobro vedel, kakšne značajske lastnosti si želim pri njem. In vedel sem, da bo imel intenziven odnos z enim izmed drugih mladostnikov, ki pa bo pa v nekaterih stvareh bistveno drugačen od njega. Ta odnos je bil v grobem zastavljen že v izhodišču. Potem sem počasi okrog njiju gradil ostale like, jih razvijal in jih delal različne. V osnovi sem izhajal iz njunega odnosa in potem zadevo širil navzven.

Pri tem se sicer zdi, da ste se namerno osredotočali na tisto, kar se dogaja v zavodu, Andrejevega ozadja pa niste preveč razjasnjevali.

Ne, tega si niti nisem želel. Želel sem poudariti, kar je tukaj in zdaj. V uvodu, še preden se pojavi napis z naslovom filma, sem sicer dal nekaj izhodišč, v nadaljevanju pa se s tem nisem želel več obremenjevati. Sicer je v filmu še nekaj referenčnih točk, ki se navezujejo na preteklost, a jih nisem hotel preveč poudarjati, ker se mi je zdelo, da je tisto, kar se zgodi pozneje, že samo po sebi dovolj močno in dovolj jasno. Ni bilo treba razlagati, zakaj so stvari takšne, kakršne so, oziroma zakaj ne morejo biti drugačne.

Od kod ideja podgane?

Čisto v realnem smislu je ta podgana edino bitje, ki mu nudi brezpogojno sprejemanje in mu ponudi vse. Je svetla točka v njegovem življenju, pri kateri ni pogojevanja. V nekem smislu, recimo v prenesenem pomenu, pa lahko v tej podgani vidimo tudi nekaj Andreja, glede na konec zgodbe, ki je, kakršen je.

Konec filma se zdi pesimističen in daje slutiti, da prave rešitve za te like ne bo. Je bil to vaš namen? Andrej je s končnimi prizori nekako obsojen.

V resnici ne! Andreja nisem želel obsoditi. Vsaj ne bolj, kot se je s svojimi dejanji obsodil že sam. Sam sploh ne bi želel soditi o tem, nisem želel privzeti kakšne posebne drže –

razen v smislu, da lahko potek dogodkov pač privede do takšnega konca, ker družba stvari vodi v neko smer, kjer na koncu ni rešitve. Za nikogar se ne konča dobro. V resnici se nisem postavil na nobeno stran. Zdi se mi celo, da sem film režiral z rahlo distanco, da sem veliko opazoval in tudi v drugih prizorih nisem zavzemal nobene drže.

Mogoče je konec res malo pesimističen, moj pogled je res malce tak. Zdi se mi, da smo zahodni svet pripeljali do točke, kjer ni več veliko manevrskega prostora, in če bomo tako nadaljevali, se nam ne piše dobro. Tudi naših potomcev ne čaka svetla prihodnost, tako da sem film zaključil precej pesimistično. Upal pa sem, da bo sprožil razpravo, ki bi lahko potem kaj spremenila, vsaj na neki mikro ravni ... in vplivala na našo prihodnost.

Glede na to, da ste socialni delavec in režiser, se zdijo *Posledice* film, ki je bil v vas, ki ste ga morali posneti. Verjetno so še razni aspekti teh zgodb, ki bi jih prav tako lahko prikazali. Boste tudi v prihodnje v svoje filme vključevali nekaj te socialne tematike?

Mislím, da bom. To mi je zelo blizu in se kot režiser čutim kar nekako odgovornega, da delam takšne stvari. Moj naslednji projekt bo verjetno povezan s podobno tematiko. Načrtujem, da se bom lotil teme družinskega nasilja, a malo drugače kot tokrat. Nekateri glede na relativen uspeh filma pričakujejo, da bom posnel, v narekovajih, *Posledice 2*. A v to smer ne bom šel, saj se mi zdi, da bi bilo nesmiselno. Pri tem kot režiser in kot avtor ne bi napredoval, verjetno bi tudi težko povedal kaj novega. Morda bom še snemal filme o mladih, zagotovo pa ne na isto vižo. Vsaj delno pa se bom najbrž vedno držal socialne tematike, ker mi je to enostavno blizu.

So vam tudi sicer v filmski tradiciji blizu tovrstni avtorji? Rad imam te avtorje. Sicer pa gledam zelo raznolik nabor filmov in tudi za *Posledice* sem dobival navdih iz zelo različnih smeri.

Zdaj ste torej presedlali na igrane celovečerce. Nameravate v tej smeri tudi nadaljevati?

Da, trenutno ne razmišljam niti o kratkem filmu niti o dokumentarcu. Z dokumentarnimi filmi imam nasploh težave, pač glede na to, katere teme me zanimajo. Zdi se mi, da takšne teme pogosto onemogočajo, da bi jih posneli na dokumentaren način, vsaj ne tako, kot bi si želel. Slovenija je majhna, omejena, vsi se med sabo poznamo, ljudje se bojimo razkritij, zato bi stvari, ki me zanimajo, težko posnel na iskren način. Mogoče kakšen portret, če bi se bil posameznik pripravljen do te mere odpreti, da bi nastal res pristen film. **E**